

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

Rimski vojnički diplom iz Ilače u Sriemu.

S jeseni 1890. nadjene su južno od sela Ilače u kotaru šidskomu sriemske županije dvie bakrene ploče, 0·14 m. visoke, 0·118 m. široke, koje na svoje četiri stranice sadržaju dvaputa jedan te isti napis, samo u koječemu drugačije napisan. Obje ploče, koje su veoma dobro sačuvane do jedne neznatne pukotine u lievomu donjemu uglu glavne ploče, u privatnomu su posjedu, te su mi sa velikom pripravnošću na porabu dane. Nadam se, da će uskoro riesiti sbirku našega narodnoga muzeja, jer je tamo jedino mjesto u cijeloj Hrvatskoj i Slavoniji za takove spomenike; u privatnim rukama izvrženi su kojekakvim pogibeljima, a za znanstvenu porabu obično, kao da ih ni nema.

Naše ploče vele, da car Antoninus Pius (vladao 138—161 poslje Isusa) podjeljuje 5. rujna 152 p. Is. (905 od sagrađenja grada), u 15. godini svoga vladanja, vojnicima brodovlja u Ravenni, koji su izsluživši 26 godina odušteni iz vojničke službe, rimsko gradjansko pravo i conubium sa njihovim ženama negradjanskoga (peregrinus) staleža, a koji bi bili neoženjeni sa onima, koje bi posle toga uzeli, a ta prava prelaze i na njihovu djecu i kasnije potomke. Medju ostalima dobio je te povlasti i C. Valerius Dastus, sin Annaejev iz Scirtonije u Dalmaciji, čiji se je prepis te carske diplome sa originala, pričvršćena u Rimu na zidu iza hrama Augustova kod kipa Minervinoga, sačuvao na našim pločama iz Ilače. Taj je čovjek kao custos armorum bio namješten kod

vojničkoga skladišta, te je imao brigu sa oružjem. Dastov taj čin ne opetuje se na drugoj ploči iznutra (redak 3.), gdje bi ga čovjek imao očekivati, već mjesto toga piše „ex gregale“. Pisaru se je tu bez sumnje podkrala u brzini veća pogrješka, kao što jih u toj redakciji diplome još na nekim mjestima ima.

Mjesta Scirtonije u Dalmaciji, odakle je Dastus bio rodom, dosele nismo poznavali, ali Ptolomaeus (III. 17. 8.) pozna narod Σκίρτωνες u Dalmaciji, južno od rieke Drilone (današnji Drim), valjda onaj isti, kojega Plinius (n. h. III. 22. 26.) zove Scirtari

Tabulae honestae missionis, obično ime ovakovim spomenicima, nije doduše sasvim izpravno, jer oni baš nisu odpustne izprave, ali pošto su ipak s tim odpustom u savezu, barem je donekle taj naziv opravdan. Dosele je poznato nešto manje od 100 komada (do godine 1884. — 76 komada), što je zaista malen broj naprama onoj silesiji prepisa carskih diploma, koji su za svakoga pojedini izsluženoga vojnika, koji je ove povlasti dobio, učinjeni. Osim običnih razloga, s kojih propadoše i propadaju mnogi stari spomenici, djelovao je tu još i taj, da je prepis imao važnosti samo za onoga, koji je dobio građansko pravo. Njegovi ga potomci nisu više trebali, jer im je pravo već porodom bilo osjegurano. Velik se je broj vojničkih diploma dosele našao u Ugarskoj, iz Hrvatske nije poznat još nijedan komad, a iz Slavonije bio bi ovo drugi. Prvi, nepodpun, nadjen je u selu Grabarju brodske kotara, te se nalazi kao dar dra. Brlića u zagrebačkomu muzeju.

Ove epigrafske izprave sastoje od dvie četverouglaste dugoljaste ploče od bronsa, koje su na jednoj strani u oba ugla ili u jednomu (kao n. pr. naša) sprovedjene okruglim rupicama, dočim u sredini imaju po dvie rupe, a žicom, koja bi se kroz nje provukla i zapečatila, svezale bi se u jedno. Obje ploče imaju redovito na obje strane isti napis, i to ponajviše tako, da redci na vanjskoj strani glavne ploče jedan za drugim sliede duljinom ploče, a na ostale tri strane širinom Vanjske su strane obično ljepše i čitljivije napisane od nutarnjih, koje počamši od

dobe Trajanove postaju sve nejasnije, tako da ih je koji put teško i pročitati. Slavni B. Borghesi drži, da to do-

IMPCAESDIVI HADRIANI F DIVITRAIANI
 PARTHICINE P DIVINERVAE PRONEPTAELI
 VSHADRIANVSANTONINVS AVG PIVS
 PONT MAXTR POT XVIMP II COSTV PP
 IISOVIMILITAVERVNTI NCLASSE PRAE
 TORTA RAVENNATEQVAEESTSVBIVTI
 CANIOCAPITONEPRAEFSEXETVIGINTI
 STIPEN DIS EMERITIS DIMISSIS
 HONESTAM ISSIONEQVORVMNO
 MINASVBSCRIPTASVNTIP SISI
 BERISPOSTERISQVEFORVMCIVI
 TATEMROMANAMDEDITETCONVBI

VMCVM V XORIBVSQVASTVNCHABV
 ISSENTCVMESTCIVITASIISDATAAVT
 SIOVICAE LIBESENTCVM IISOVAS
 POSTEADVX ISSENTDVM TAXATSIN
 GVLISINGVLAS NON SEPT
 CNOVIO PRISCOLIVLIOROMVLOCOS
 EX ARMORCVST
 C VALERIOANNAE I F DASTO
 SCIRT EX DALMAT
 DESCRIPTETR E COGNITEX TABVLA ER
 QVAE FIXA EST ROMA EIN MYROPOST
 TEMPL DIVI AVG ADMINERVAM °

lazi stoga, što su nutarnje strane valjda prepisivane sa originala u prisutnosti svjedoka, te su slova u brzini nejasno i nezgrapno načinjena, pošto se je morao prepis

sravniti i zatvoriti, a s vanjske je strane radnik mogao kod kuće slova polagano i liepo izrezati.

Po sadržaju su tabulae honestae missionis prepisi carskih edikta, po kojima se odpuštenim izsluženim vojnicima zajedno sa odpuštom, koji su već dobili, daje

M SERVILI		GETAE
L PVLLI		CHRESIMI
M SENTILI	○	IASI
TI IVLI		FELICIS
C IVLLI		SILVANI
L PVLLI	○	VELOCIS
P OCILL		PRISCL
		○

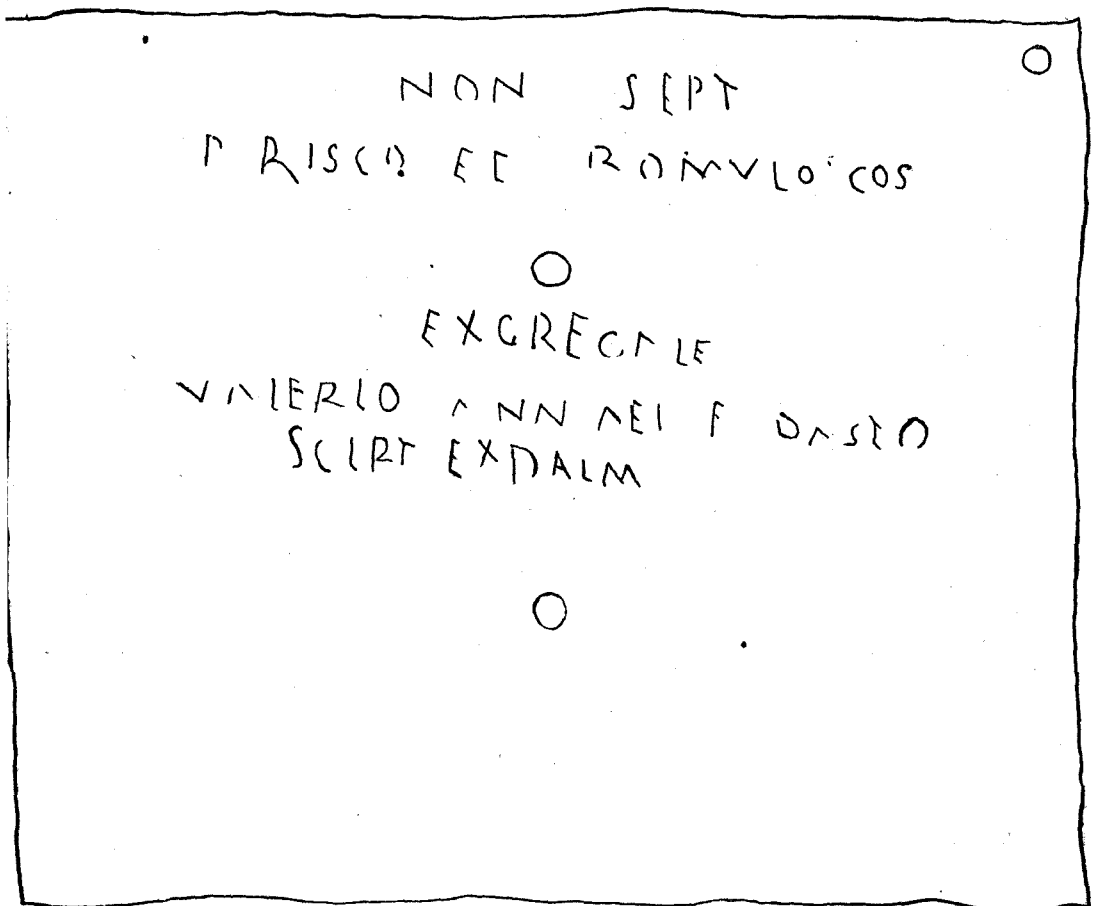
gradjansko pravo rimsko i conubium sa ženama negradjanskoga (peregrinus) staleža a i legitimacija djece iz takova braka, ako je već prije bio sklopljen. U ovim su prepisima izpuštena imena svih ostalih vojnika, kojima su u isti mah podieljena ista prava, te sadržaju samo ime onoga, za kojega je prepis načinjen, da se s njim

može izkazati. Onaj drugi tekst, koji je bio žicom i pečatom zatvoren, služio je kao kontrola, da se na prednjoj strani ne bi kašnje štogod mienjalo. Gdje koji put se ipak nutarnji taj tekst ponešto razlikuje od vanjskoga, navlastito je često izpuštena, ona izreka, koja se tiče mjesta,

IMP CAES D LV L M DR L N I F D I V I T R A N A
 N I P A R T H N D I V I N E R V A E P R O N T X E L
 L I V S H A D R L M V S E N T O N I N V S C V G I N S
 P M T R P O T X V I M P II C A S I V P P
 I S Q V L M I L I T A V E R I O C L A S S E P R A E T O R I A
 R A I E N N A T E Q V D E E S T S V B I V T I C O N L I C A
 P I T O N E P R A E F X X V I S T I P E N D E M E R I T O I
 M I S S H O N I S I M I S S I O N Q V A R M O M N
 S V B S I R I P S V N T I R S I S I B E R P O S T E R I S Q
 E O R C I X T R O M X N D E N I T E I C O N V B C V M
 V X O R I B Q V A S T V N O C H A B V I S I V M E S T I N T
 I S D T T X X T S I Q V L C A E L I B E S S E N C V M I S
 Q V A S P O S T E M D V X I S S O V M I A X T S I N
 C V I L L I N C V L A S

gdje je original smješten. Na drugoj se vanjskoj strani ploča nalaze imena svjedoka (obično u genetivu), kojih je skoro uvijek bilo sedam (za Nerona jih je jedanput devet). Ovi svjedoci posvjedočavaju izpravnost prepisa, te su do Domicijana obično bili iz istoga kraja sa vojnikom, čiji

je prepis bio, a na svakomu diplomu su druga imena, kasnije su bili valjda svi iz Rima, te nalazimo ista imena na više diploma. Na koncu je glavne ploče naznačeno mjesto, gdje se nalazi original, s kojega je prepis načinjen. Do Domicijana su te izprave bile smještene na raznim

mjestima na kapitolu u Rimu, iza njega obično su bile pričvršćene in muro post templum divi Augusti ad Minervam.

Za sam otpust iz vojske po obavljenoj službi, koja je počam od Augusta trajala kod praetorijanskih kohorta 16, kod legija 20, kod pomoćnih četa 25, a na brodovlju

26 godina*), nije trebalo posebnoga carskoga dekreta, pošto se je svake godine na stanovite dane obavljao, već samo onda, kada se je dozvolio odpust prije zakonom određenoga vremena. Samo na izpravama cara Galbe od g. 68. izrično se podjeljuje taj častni odpust ujedno sa građanskim i bračnim pravom (*honestam missionem et civitatem dedit* i t. d.), inače se spominje, da je odpust već prije podieljen (*dimissis honesta missione* ili *qui militaverunt et sunt dimissi*), ili se, pošto se samo po sebi razumjeva, kad je broj godina službe naznačen, da je odpust podieljen, izrično ni ne spominje. Na jednoj diplomi cara Domicijana opet podjeljuje se građansko pravo vojnicima, koji još služe, bez odpusta; a na jednoj cara Trajana od godine 106 imamo uz vojnike, koji su otpušteni i takove, koji još dalje služe.

Čita se ovako:

Izvana na prvoj ploči:

*Imp(erator) caes(ar) divi Hadriani f(ilius) divi Traiani
Parthici nep(os) divi Nervae pronep(os) T(itus) Aeli-
us Hadrianus Antoninus aug(ustus) Pius
pont(ifex) max(imus) tr(ibunicia) pot(estate) $\overline{XV}$ imp(erator) $\overline{II}$
co(n)s(ul) $\overline{IV}$ p(ater) p(atriciae)*

5 *iis qui militaverunt in classe prae-
toria Ravennate quae est sub T(ito) Uti-
canio Capitone praef(ecto) sex et viginti
stipendi(i)s emeritis dimissis
honestam missione quorum no-
10 mina subscripta sunt ipsis li-
beris posterisque eorum civi-
tatem romanam dedit et conubi-
um cum uxoribus quas tunc habu-
issent cum est civitas iis data aut
15 si qui caelibes essent cum iis quas
postea duxissent dumtaxat sin-*

*) Gdjekada je služba trajala i duže. Tako su se buntovnici na Rajni i u Illyriku iza smrti Augustove tužili, što se ostavljaju ljudi u službi 30, pače i 40 godina, premda su već davno nesposobni.

guli singulas. Non(is) Sept(embribus)
C(aio) Novio Prisco L(ucio) Julio Romulo co(n)s(ulibus)
Ex armor(um) cust(odibus)

- 20 *C(aio) Valerio Annaei f(ilio) Dasto*
Scirt(onia) ex Dalmat(ia)
Descript(um) et recognit(um) ex tabul(a) aer(ea)
quae fixa est Romae in muro post
templ(um) Divi Aug(usti) ad Minervam.

Izvana na drugoj ploči:

<i>M(arci) Servili(i)</i>	<i>Getae</i>
<i>L(ucii) Pulli</i>	<i>Chresimi</i>
<i>M(arci) Sentili(i)</i>	<i>Jasi</i>
<i>Ti(berii) Juli(i)</i>	<i>Felicis</i>
5 <i>C(aii) Juli(i)</i>	<i>Silvani</i>
<i>L(ucii) Pulli</i>	<i>Velocis</i>
<i>P(ublii) Ocili(i)</i>	<i>Prisci</i>

Iznutra na prvoj ploči:

- Imp(erator) caes(ar) divi Hadriani f(ilius) divi Traia-*
ni Parth(ici) n(epos) divi Nervae pron(epos) T(itus) Ael- (sic!)
lius Hadrianus Antoninus aug(ustus) Pius
p(ontifex) m(aximus) tr(ibunicia) pot(estate) $\overline{XV}$ imp(erator) $\overline{II}$
co(n)s(ul) $\overline{IV}$ p(ater) p(atriciae)
- 5 *i(i)s qui militaver(unt) in classe praetoria*
Raliennate (sic!) quae est sub T(ito) Uticanis (sic!) Ca-
pitone praef(ecto) $\overline{XXVI}$ stipend(iis) emerit(is) di-
miss(is) honisi(a) (sic!) mission(e) quor(um) nomin(a)
subscript(a) sunt ipsis liber(is) posterisq(ue)
- 10 *eor(um) civit(atem) roman(am) dedit et conub(ium) cum*
uxorib(us) quas tunc habuis(sent) cum est civit(as)
i(i)s data axt (sic!) si qui caelib(es) essen(t) cum i(i)s
quas postea duxiss(ent) dumtaxat sin-
guli singulas.

Iznutra na drugoj ploči:

- Non(is) Sept(embribus)*
Prisco et Romulo co(n)s(ulibus)
ex gregale
Valerio Annaei f(ilio) Dasto
 5 *Scirt(onia) ex Dalm(atia).*